ISSN : 2229 - 5577

सागरिका

त्रैमासिकीसंस्कृतशोधपत्रिका

अङ्कः ४६/१-२, वि.सं. २०७२(संयुक्ताङ्कः)

नवपलाशपलाशवनं पुरः स्फुटपरागपरागतपङ्कजम्।
मृदुलतान्तलतान्तमलोकयत् ससुरभिं सुरभिं सुमनोभरैः।।

शिशुपालवधमहाकाव्यम्-६.२

राष्ट्रपतिपुरस्कारेणालङ्कृताः आचार्यवर्याः

आचार्यरामजी उपाध्यायः

आचार्यराधावल्लभत्रिपाठी

सागरिका

त्रैमासिकीसंस्कृतशोधपत्रिका

सागरिकासमितिः

संस्कृतविभागः

डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

ISSN : 2229-5577

सागरिका

त्रैमासिकीसंस्कृतशोधपत्रिका
अङ्कः ४६/१-२, विक्रमसंवत् २०७२

षड्चत्वारिंशद्वर्षे प्रथमद्वितीयाङ्कौ
(संयुक्ताङ्कः)

संस्थापकसंपादकः
स्व. रामजी उपाध्यायः

प्रधानसम्पादकः
राधावल्लभत्रिपाठी

सम्पादकौ
कुसुमभूरिया दत्ता
आनन्दप्रकाशत्रिपाठी

प्रबन्धसम्पादकः
शशिकुमारसिंहः

सम्पादकमण्डलम्
नौनिहालगौतमः, सञ्जयकुमारः, रामहेतगौतमः, किरण आर्या

सागरिकासमितिः
संस्कृतविभागः
डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

ISSN : 2229-5577

सागरिका

SAGARIKA

Quarterly Research Journal in Sanskrit
Vol. 46 / 1 - 2
Four Issues Every Year-June-Sep.-Dec.-March
अङ्कप्रकाशनं प्रतिवर्षम् आषाढ-आश्विन-पौष-चैत्रमासेषु

परामर्शदात्री समितिः

१. प्रो.शशिप्रभाकुमारः
२. प्रो.अभिराजराजेन्द्रमिश्रः
३. डॉ.बलरामशुक्लः
४. डॉ.रमाकांतशुक्लः
५. प्रो.पी.के. मिश्रः

पत्रव्यवहारसङ्केतः

प्रो. आनन्दप्रकाशत्रिपाठी
अध्यक्षः, संस्कृतविभागः
डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः , सागरम् ४७०००३ (म.प्र.)
दूरभाष-फैक्स : ०७५८२-२६४३६६
Email : sanskritsagar1946@gmail.com

प्रकाशिका - सागरिकासमितिः
संस्कृतविभागः, डॉ. हरीसिंहगौरविश्वविद्यालयः, सागरम् (म.प्र.)

सदस्यताशुल्कम्
वार्षिकम्-१०० रु., आजीवनम् प्रतिव्यक्ति-१०००रु.,
आजीवनम् प्रतिसंस्थम् -२००० रु., प्रत्यङ्कम्- २५रु.
अस्याङ्कस्य-५० रु.

आवरणं शब्दसज्जा च
संजय तिवारी, **सरोज कम्प्यूटर्स**, ई.एल.सी. कैम्पस
विश्वविद्यालयमार्गम्, सागरम्, **मोबा.** : 09827232708

सम्मान्याः सुधीपाठकाः !

पाठकविमर्शो नाम नूतनः स्तम्भः

सुविदितमेव संस्कृतसाहित्यजगति सागरिकायाः सुदीर्घकालिकं शैक्षिकयोगदानम्। संस्कृते निरन्तरं प्रकाश्यमाना साम्प्रतं पञ्चचत्वारिंशद्वर्षे वर्तमानेयं शोधपत्रिका सागरिका सामाजिक-शास्त्रगत-वैविध्यविषयानुस्यूता साहित्यजगति बहुप्रतिष्ठां भजते।

अत्र साहित्यप्रेमिणां संस्कृते गवेषणामूलकानि शोधपत्राणि सामाजिकोपयोगिन आलेखाश्च प्रकाश्यन्ते।

प्रकाशितानामालेखानां शोधपत्राणाञ्च विमर्शाय 'पाठकविमर्श' इति नामक एकः स्तम्भः प्रारब्धः। प्रकाशितवस्तुसन्दर्भे अस्त्यस्मिन् प्रकल्पे पाठकवर्याणां सहृदयानां वा विचारविमर्शाय शोभनावसरः। विचाराणां प्रकाशनमागामिन्यङ्के भविष्यति। तदर्थं नवीना विचाराः समुत्कृष्टशोधपत्राणि चामन्त्र्यन्ते।

(सर्वं सङ्गणक-यन्त्रटङ्कितं सी.डी. सहितं / ईमेल द्वारा च प्रेषणीयम्।)

सम्पादकौ

विशेषः

सम्मान्याः ग्राहकवर्याः।

सहर्षं सूच्यन्ते यत् सागरिकाया आजीवनसदस्यताङ्कृते ४५० रुप्यकाणि अतिरिक्त-डाक-व्ययं प्रेषणे उपलब्धाः प्राचीना अङ्काः निःशुल्कं प्रदास्यन्ते।

नवालेखा आमन्त्र्यन्ते ....

सम्मान्याः सुकवयः पाठकाश्च !

इदानीम् अस्मिन् विश्वे संस्कृतस्य महानभ्युदयः पौनःपुन्येन विवर्द्धतेतराम्। तदर्थं विश्वस्मिन् नवोदीयमानसांस्कृतिकसामग्रीं प्रस्तोतुं सहचरितमस्माभिः। इदानीं पत्रपत्रिकाणां गरीयसी काचित् पङ्क्तिर्दरीदृश्यते संस्कृतजगति, तस्यां स्थितौ संस्कृतशोध-पत्रिका सागरिका अग्रिमपङ्क्तौ तिष्ठति। संस्कृतसाहित्या- नुसन्धानरतानां विद्वत्तल्लजानां साहित्यविदां नव्यालेखपुरस्सरं 'गागरे' इत्यस्मिन् सागरमिव सम्पूर्यमाणेयं राष्ट्रिया शोधपत्रिका नैरन्तर्यं समाजोदयाय शोधान् संवितनोति। स्वकीये पञ्चचतुश्चत्वारिंशत्-प्रकाशनवर्षे वर्तमानेयं सागरिका अन्ताराष्ट्रियख्यातिमधिगता।

संस्कृतसाहित्ये स्वकीयावदानेन अधुनातनं यावदनया षोडशविशेषाङ्काः प्रकाशिताः। संस्कृतशास्त्रीयवैज्ञानिक-दार्शनिक-साहित्य-नाट्यादि-विषय-निगूढां शोधसामग्रीं विदुषां पुरतः परिवेशयन्तीयं काममपि वैश्विकीमधिमान्यताम-भिभजते। आगामिष्वङ्केषु परप्रकर्षसम्भावनां समाश्रित्य अपेक्ष्यते तावत् नवीना आलेखाः शोधनिबन्धार्थिनां पाठकानां विदुषां वा सहर्षं विमर्शः सम्मतिञ्च प्रकाशयिष्यते।अपेक्ष्यन्ते इदानीं समुत्कृष्ट-शोधपत्राणि यान्यस्मान् समितिञ्चोपकुर्युः। सागरिकासमितिः सी.डी. माध्यमेन, ईमेल द्वारा वा आलेखानां प्रेषणाय पाठकान् निवेदयति।

धन्यवादाः

अनुक्रमः

अनुवादशास्त्रम् अनुवादव्यवहारश्च १
राधावल्लभः त्रिपाठी
काव्यशास्त्रे सौन्दर्यम् ३३
रामशङ्करः अवस्थी
विद्वदुपज्ञेयमुक्तिः ५४
एन.के. सुन्दरेश्वरन्
पुरुषार्थचतुष्टयेऽर्थस्यावधारणा ६०
मिश्रीलालः
त्रैस्वर्यस्वरूपविमर्शः ६७
रामानुज उपाध्यायः
भारतीयनारीमानोन्नतिः ७३
सी.एच. नागराजू
भारते कृषकाणां कृषिसमस्या ७८
सञ्जयकुमारः
मैत्रायण्युपनिषदि तत्त्व-चिन्तनम् ८४
रेनू के. शर्मा
यमयमीसूक्ते जलविज्ञानम् ९०
यशस्वी
संस्कृतसाहित्ये राष्ट्रिय-भावना ९५
रामहेतः गौतमः
गार्हस्थ्याधारं दाम्पत्यजीवनम् १०३
शशिकुमारसिंहः

गरुडपुराणे विद्यमानं शारीरकं विज्ञानम् १०८
राघवेन्द्रशर्मा
नैषधीयचरितस्य काव्यशास्त्रीयसमीक्षणम् ११७
आशा सिंहः
घनश्यामकृतभोजचम्पूव्याख्या : एकमध्ययनम् १२२
सारिका वार्ष्णेय
प्रतिमानाटकस्य प्रमुखपात्राणां चरित्रचित्रणम् १२८
प्रदीपः दुबे
भारतीयनाट्यपरम्परायां भरतानामनुशीलनम् १३६
लक्ष्मीकांतः पण्डा
ग्रन्थसमीक्षा १४३
नौनिहालगौतमः

✠✠✠